

Continuous Issue-28 | August – September 2017

"ગૂમ થનારા બાળકો: એક સામાજિક સમસ્યા"

પ્રસ્તાવના

"બાળકો જ વિશ્વ નું ભાવિ છે." પ્રત્યેક બાળક એ રાષ્ટ્ર ની મુડી છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ માં " બાલ દેવો ભવ : " ની સંકલ્પના ઉચ્ચ સ્થાન દર્શાવે છે .બાલ્ય કાળ માં વરસો માં દરેક બાળક શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી પોતાની અંદર રહેલી સુષુપ્ત શક્તિઓનો વિકાસ થાય તેવી સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ માં ભાગ લેવાની મહત્વની ભૂમિકા ભજવવાની હોય છે. સમાજ ની ભાવિ સમૃદ્ધિ બાળકો માં રહેલી સુષુપ્ત શક્તિઓના વિકાસ પર આધાર રાખે છે. આધુનિક સમાજમાં "માનવ સંશાધન વિકાસ" પર ખુબ ભાર મુકવા લાગ્યો છે.જે મુળભુત રીતે બાળવિકાસ સાથે સંકળાયેલ છે.આ કારણથી બાળકના સર્વાંગિ સમતોલ શારીરિક, માનસિક, બૈદિધક અને શૈક્ષણીક વિકાસને આવશ્યક માનવામાં આવે છે.બાળકો નો સમતોલ અને સર્વોત્તમુખિ વિકાસએ માનવ સંશાધન વિકાસ નું પ્રથમ પગથિયું છે.પ્રત્યેક બાળકએ સમાજની અમુલ્ય માનવ સંપતિ છે. ત્યારે ગૂમ થનારા બાળકો ની સમસ્યા સમાજમાં ચિંતાજનક બની છે. તથા બાળકોનાં ભાવિ પર પ્રશ્નાર્થ ચિહ્ન મુકે છે.

વ્યાખ્યા:

ભારત નાં બંધારણની કલમ 24 મુજબ કોઇ પણ વ્યક્તિ "જે 14 વર્ષેથી નીચેની ઉંમરની છે.તેને બાળક ગણવામાં આવે છે."

બાળકો નાં મુળભુત અધિકારો:

બાળકો નાં અધિકારો ભોગવવાની સુવિધા પુરી પાડવામાં આવે તે હેતુ ધ્યાન માં રાખીને સંયુક્ત રાષ્ટ્રનાં 1989 નાં સંમેલનમાં બાળકોનાં અધિકારોનો દસ્તાવેજ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. આ દસ્તાવેજમાં બાળકોનાં 37 જેટલા મુળભુત અધિકારોની ભલામણ કરવામાં આવી છે.આ બધા અધિકારોને મુખ્યત્વે ચાર વિભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યા છે.

1] જીવિત રહેવાનો અધિકાર :(Right to Survival)

જેમાં ઉચ્ચ આરોગ્ય સ્તર જાળવણી ,પોષણ,અને જીવનઘોરણ ની જાળવણી સામાજિક ઓળખ, રાષ્ટ્રિયતા,માહિતી મેળવવાનો તથા મા- બાપ દ્વારા બાળકોની સાર સંભાળ અધિકારનો સમાવેશ થાય છે.

2] રક્ષણ મેળવવાનો અધિકાર:(Right to Protection)

આ અધિકારમાં શોષણમાંથી મુક્તિ, દુવ્યવહારમાંથી મુક્તિ,શારીરિક, માનસિક ત્રાસ માંથી મુક્તિ ,તથા રક્ષણ નો

અધિકારો નો સમાવેશ થાય છે.

૩] વિકાસ કરવાનો અધિકાર:(Right to development)

બાળક નાં સર્વાંગી વિકાસ માટે શિક્ષણ,રમત ગમત ,સામાજીક સલામતી, મનોરંજન, સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેવો વગેરે અધિકારોનો સમાવેશ થાય છે.

૪] સહભાગી બનવાનો અધિકાર :(Right to Participation)

બાળકોનાં વિચારોને માન આપવું, અભિવ્યક્તિ નું સ્વાતંત્ર્ય,માહિતી મેળવવાનો અધિકાર, વિચાર વાણી સ્વાતંત્ર્ય ધર્મનું સ્વતંત્ર વગેરે અધિકારોની જોગવાઈ છે.

આ ઉપરાંત ભારત દેશમાં એક્ટનં.(૩૫) ૧-એપ્રિલ-૨૦૧૦ માં Right of Children: મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ નો કાયદો અમલમાં આવ્યો છે. તથા માતા-પિતાએ બાળકોને શિક્ષણ આપવું એ મુળભુત ફરજ તરીકે ઉમેરાયું છે.

ગૂમ થનારા બાળકો એક સામાજીક સમસ્યા:

જે બાળકોને સર્વાંગી વિકાસ માટે યોગ્ય વતાવરણ આવશ્યક છે,પરંતુ વાસ્તવમાં સમાજનું ચિત્ર બાળકો પ્રત્યેનાં વલણો, મુલ્યો દ્વિ વિરુદ્ધ માર્ગીય દિશા રજૂ કરે છે. ૨૫-મે મિસિંગ ચિલ્ડ્રન ડે તરીકે વિશ્વભરમાં ઉજવાય છે.એક અહેવાલ અનુસાર ભારતમાં વર્ષે એકાદ લાખ બાળકો ગૂમ થતા બાળકોમાં ગુજરાત દેશમાં આઠમાં ક્રમે રહ્યું છે.

ભારત હોય કે ગુજરાત ગૂમ થનારાઓ પૈકી ૭૦ બાળકો હોય છે.સંયુક્ત રાષ્ટ્રનાં મહત્વપૂર્ણ અધિકાર હોવા છતાં અધિકારો નાં રક્ષણ માટે કે બાળકોની સલામતી માટે કે બાળકો ની સલામતી માટે કોઈ ચોક્કસ વ્યવસ્થા નથી. આ ઉપરાંત ગૂમ થનાર બાળકો પરત આવી જાય તે અંગે કોઈ ચોક્કસ નોંધ થતી નથી .

ગૂમ થનારા બાળકોનું આંકડાકીય માહિતીનું વિષ્લેષણ :

સરકારની વેબસાઈટ"TRACK THE MISSING CHILDREN"ગુજરાતમાં ગૂમ થયેલા બાળકોની સંખ્યા ૩૨,૨૧૫ દર્શાવાઈ છે.ગૂમ થનારા બાળકો પરત ફર્યા ની સંખ્યા ૧૯,૦૭૦ છે. ૨૦૧૦ થી માંડી ને વર્ષ ૨૦૧૪ સુધીમાં ૧૬,૧૧૨ બાળકો ગૂમ થયા છે.તે પૈકી ૮૪૮ બાળકો આજદીન સુધી પતો નથી.ગૂમ થયેલ બાળકો ચાઈલ્ડ ટ્રાફિકિંગ, ભિક્ષાવૃત્તિ ,બાળમજૂરી નો શિકાર બની રહ્યા છે.જે ચિંતાજનક બાબત છે.

વર્ષ ૨૦૧૨ પછી મિસિંગ બાળકોની સંખ્યા ૫૮,૯૭૨ હતી . તે પૈકી ૫૧,૪૪૨ બાળકો મળી આવ્યા છે.વર્ષ ૨૦૧૭ માં ૭૯૬ બાળકો ગૂમ થયા તે પૈકી ૩૬૫ બાળકો પરત આવ્યા છે.૪૩૧ બાળકોનો કોઈ અતોપતો નથી.જે ચિંતાજનક બાબત છે.

ચાઈલ્ડ ટ્રેકિંગ સિસ્ટમ :

બાળકો ગૂમ થયા બાદ માતા-પિતાની ચિંતા વધી જાય છે. પરંતુ આવા સંજોગોમાં ચાઈલ્ડ ટ્રેકિંગ સિસ્ટમ આશાના કિરણ સમાન બની છે. ગત વર્ષે ગૂમ થયેલા બાળકો ભાવનગરમાં થી ૧૧ બાળકોને પરપ્રાંતમાં રહેતા તેના પરિવારજનો સાથે પુન:મિલન થયું હતું.

ગુજરાત અને કેંદ્રસ્તરે એક સમાન ધોરણે કામ કરી રહેલી ચાઇલ્ડ ટ્રેકિંગ સિસ્ટમ ગૂમ થયેલા બાળકો માટે આશિર્વાદરૂપ બની રહી છે. થોડી પણ જાગૃતિ કોઇના પરિવારની ખુશીનું કારણ બની શકે તેવી આ સિસ્ટમ છે. આ સાઇટ ઉપર તમામ ડેટા ફટાફટ મુકાય જાય છે. જેને ટ્રેક કરવાનું કામ બાળ સુરક્ષા એકમ, પોલિસ સહિત સંબંધિત યુનિટો દ્વારા કરાશે. જેથી સમાજમાં બાળ સુરક્ષા માટે અગત્યનું સાબિત થશે.

ગૂમ થનારા બાળકોનાં કારણો

(1) બાળકો કુમળી વય તથા પુર્ણ સમજદારીનાં અભાવથી (2) માતા- પિતા સાથે ઝઘડો ,(3) મિત્રો જોડે કુસંગત (4) ઘરમાં બિજા બાળકને મળતું મહત્વ, (5) વ્યસન ની લત જેમાં વર્તમાન સમયમાં ઇન્ટરનેટમાં કલાકો સફરિંગ, એડલ્ટ ગેમ, સોશ્યલ મીડિયામાં પોતાની ઉંમર પુખ્ત દર્શાવી મિત્રવર્તુળ બનાવાવાની હરિફાઇ ,(6) પૈસાની માંગણી (7)પ્રેમપ્રકરણ,(8)અંગત કારણો, 8)અપહરણ,તથા (9)ચાઇલ્ડ ટ્રાફિકિંગ જેવી અસામાજિક પ્રવૃત્તિનો શિકાર બનતાં ગૂમ થઈ જાય છે. આ ઉપરાંત (10)અભ્યાસમાં અરૂચિ, તિવ્ર હરિફાઇ,કારણો જોવા મળ્યા છે.

બાળ સુરક્ષા વિભાગનાં સુત્રોની માહિતી અનુસાર ખાસ કરીને જીદિ બાળકો ઘરેથી ક્રોધ કરી નીકળી જાય છે.

સુચનો :

(1) બાળકો ને પરિવારમાંથી હુંફ સામાજિક સ્વીકૃતિ મળી રહે,(2) પ્રેમ અને હંફ દ્વારા યોગ્ય સમજદારી વિકસાવવા, (3) બાળક ની પાયાની જરૂરીયાતો પુર્ણ કરવી એ માત્ર પરિવાર જ નહીં પરંતુ એક જવાબદાર નાગરીક તરીકે પવિત્ર ફરજ બને છે.(4)આ ઉપરાંત સરકારી તથા બિનસરકારી સંગઠનો કાર્યભુમિકા બાળકેંદ્રિ બને,(5)કાયદાઓનું યોગ્ય અમલીકરણ તથા લોક જાગૃતિ અનિવાર્ય બને છે.(6) બાળકનાં મિત્રોની જાણકારી વાલિ તથા શાળામાં શિક્ષકોએ રાખવી જોઇએ. (7) બાળકનાં સંચાર માધ્યમોનો ઉપયોગ - સમય સંબંધિ તાકિદ રાખવી જોઇએ,(8) બાળક ને જીવન ની વાસ્તવિકતા તથા સમાયોજન માટે તાલિમ મળે તેવું સામાજિકણ થવું જોઇએ જેથી જીદિપણું , દિવાસ્વપન કે અવાસ્ત્વિક બાબતોથી અંજાઇને અયોગ્ય પગલું ના ભરે.

સિનેમા જગત માં મિસિંગ ચાઇલ્ડ વિષયને ધ્યાનમાં લઈ"lion"2016 ફિલ્મ નિર્દેશક ગ્રાથ ડેવિસ છે.જેમનાં લેખક લૂક ડેવિસ જેમને પુસ્તક "long way home" જે સત્ય ઘટના આધારિત છે ,જેમાં 2 વર્ષ નું બાળક ની વ્યથા અને સંવેદના વ્યક્ત કરે છે. આ પ્રકારની ફિલ્મો લોકજાગૃતિ માટેનું માધ્યમ બની રહે છે.

સમાજ માં જનજાગૃતિ લાવવા માટે સંચાર માધ્યમો "મિસિંગ ચાઇલ્ડ" પર દસ્તાવેજીકરણ દ્વારા સમસ્યા પર પ્રકાશ પાડી શકે તેમ છે. તથા પરિવાર દ્વારા બાળક નો ઉછેર માં માત્ર વધુ પ્રેમ કે વધુ ધૃણા નાં બદલે બાળક ની ઉંમર તેની સર્વાંગી જરૂરીયાતો ધ્યાનમાં રાખી ને સામાજિકરણ કરવું અનિવાર્ય બને તેમ છે.

વળી, શાળા દ્વારા બાળક ને "ભાર વિનાનું ભણતર" આપી ને બાળકો ને શિક્ષણ નાં બોજા દૂર કરી સર્જનાત્મક વાતાવરણ આપવું તે દરેક શાળા ની ફરજ બને છે.ઘણી વખત બાળકો માતા- પિતા નાં વધુ સ્ખત વર્તન શાળા માં ભયવાળુ વાતાવરણ કે દબાણ નાં કારણે પોતાની મરજી થી પરિવાર થી દૂર જાય છે.

ઘણા કિસ્સાઓમાં જાણવા મળ્યું છે કે, ટી.વી માં પ્રસ્તુત રિયાલિટી શો, ટેલેન્ટ શો માં બાળકો ને દિવા સ્વપનો કે અભિનેતા

કે અભિનેત્રિ જેવું બનવા અનુકરણીય પગલાં લઈ પોતાના નસીબ અજમવવા ઘર છોડી ચાલી નીકળે છે.

સમાપન

આ બધા પાસાઓ થી જાણવા મળે છે કે, બાળકો ભાવાત્મક રીતે લાગણીશીલ ,પુરતી સમજનાં અભાવ તથા તેઓ પરિવાર કે પાયાની સંસ્થા પર આધારિત હોવાથી બાળકનું યોગ્ય દિશામાં સામાજીકરણ થવું એ મહત્વની બાબત બને છે.

સામાજીકરણની એજન્સિ કુંટુબ ,શાળા, સમવ્યસ્કો તથા સંચાર માધ્યમો ની પણ મહત્વની જવાબદારી બની રહે છે. બાળકો નાં ભાવિ ને સુરક્ષિત તથા સર્વાંગી વિકાસનાં વાતાવરણ સર્જન કરવાની તાતિ જરૂરિયાત છે, તો જ બાળકો ગુણવતાભર્યું જીવન વ્યતિત કરી શકે તેમ છે. તથા સંયુક્ત રાષ્ટ્રનાં અધિકારો યર્થાત સાબિત થઈ શકશે . બાળકોનાં મૂળભૂત અધિકારો માત્ર કાગળ પર ન રહી જતાં વાસ્તવિક સ્વરૂપે સાકાર થાય તેવી આવશ્યકતા છે.

સંદર્ભ ગ્રંથો

- I. ગુજરાત સમાચાર =[26 મે 2017]
- II. ભારતીય સમાજનાં પ્રશ્નો અને સમસ્યાઓ, :Pro. A.G.SAHA Dr. J.K.DAVE : અનડા પ્રકાશન
- III. trad the missing children website
- IV. સૌરાષ્ટ્ર સમાચાર : 11-dec- 2017
- V. www.trackthemissingchild.gov.in
- VI. સામાજીક સમસ્યાએ : રામ આહુજા .રાવત પબ્લિકેશન
- VII. lion (2016)
- VIII. article method: conten analysis,

Vyas Radika Maheshchandra
Maharaja KrishnakumarSinhji Bhavnagar University